

El rossinyol (*Luscinia megarhynchos*) (ALDC, VII, 1595. El rossinyol)

El rossinyol, “ocell de la família dels muscicàpids, d’uns 16 centímetres de llargada, amb el plomatge bru rogenc de sobre i blanquinós de sota, notable per la bellesa del seu cant (*Luscinia megarhynchos*)” (DIEC), documentat des del s. XIII (com a cognom, ja al 1093; Moll, 1982), és un mot que sembla un manlleu a l’oc. *rossinhol* < **roissenhol*, procedent del llat. vg. **LŪSCINĬŌLUS*, dim. de *LUSCINIUS* o *LUSCINIA* (potser der. de *LŪSCUS* ‘molt curt de vista’ perquè canta en l’obscuritat de la nit), amb una dissimilació *L...L* > [r]...[l] interpretada com a influència de *RUS*, de *RUSCUS*, o de *RUSSUS* ‘roig’: aquesta seria deguda a una metonímia basada en el plomatge rogenc de l’ocell (< llat. vg. *ROSCINIA*, s. VII); en cat. tenim una dissimilació semblant en *llibrell* (< **LABRĒLLUM*) > *ribell*. De l’oc., el mot hauria passat al fr. *rossignol*, a l’it. ant. *lusignuolo*, mod. *usignuolo*; el cast. *ruiseñor* podria haver-hi arribat des de la var. ant. oc. **roissenhol*, canviada en *ruiseñor*, potser a través d’una etimologia popular *Ruy* (= *Rodrigo*) *señor* (DECH).

Un tret fonètic que afecta la vocal inicial, [o] o [u], divideix el domini en dues parts: *r[o]ssinyol*, propi sobretot del val. i la part ponentina del nord-occ., i *r[u]ssinyol*, que s’estén per gran part del Principat, men. i eiv., pel canvi sistemàtic de [o] àtona > [u] (com *corral* > *c[u]rral*), i una part del cat. nord-occ. i mall., per harmonia vocàlica de la [i] posterior (com *c[u]ssiol* ‘cossiòl’, *tr[u]biguera* ‘trobiguera’, etc., cf. Bibiloni, 2016: 76);

tenim doc. d’aquest tancament en els mall. Figuera i Amengual i en els val. *Curial* i Vicent Ferrer, mentre que *r[o]ssinyol* apareix en els també valencians Resa, 1555 [1929]; C. Ros, 1764; Sanelo, 1802; Fuster, 1827-1830; Lamarca, 1839; Escrig, 1851; Martí Gadea, 1909.

Altres modificacions: a notar el segment final amb [o] de *rossiny[o]* 30, 94, 99, 102, 136, 138, 139, 142, 186 (a 134, alternant amb [ɔ]); el tancament vocàlic coincideix amb *caragol* en les localitats 94, 99, 102, 138 i 139, i a 136, en aquesta vocal mitjana. *Ruisinyol* 151, 156 és un híbrid de *r[u]ssinyol* i el cast. *ruiseñor*, que, sota grafia cat., no amaga la seva procedència cast. en les loc. 87 i 165. *Ressinyol* 100, 134 és resultat d’un compromís entre *rossinyol* i l’arag. *reiseñor*.

Quant a *ro[z]inyol* 85, 115, 139, la [z] desmenteix l’afirmació de Coromines: “no creguem la pron. [rozɪnˈɔl] atribuïda a Aiguaviva de Bergantes, poble immediat als apitxats Ginebrosa i Mas de las Matas, i on per tant hi ha «vius» que ensibornen el dialectòleg, exagerant” (DECat, VII: 481 a, 25-29).

Notem l’extensió semàntica de *rossinyol* ‘clau falsa, ferro prim doblegat per una punta que serveix, a falta de clau, per a fer córrer els pestells dels panys’, per “la finíssima (imperceptible) musiqueta de la clau falsa” (DECat, VII: 482 a, 22-23; el DHLF accepta la mateixa motivació per al fr. *rossignol*).

L’únic mot normatiu és *rossinyol*, des del DOrt, 1917.

